

ร่องรอยเกี่ยวกับแนวคิดปรัชญาและศาสนาเต๋า ในศาลเจ้าหน้าจาช่าไท่จื่อ จังหวัดชลบุรี

Changlong Lan**

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง ร่องรอยเกี่ยวกับแนวคิดปรัชญาและศาสนาเต๋ายในศาลเจ้าหน้าจาช่าไท่จื่อ จังหวัดชลบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อทบทวนแนวความคิดเกี่ยวกับลัทธิเต๋าและศาสนาเต๋ามาจากมุมมองนักวิจัยชาวจีน เหตุการณ์ที่สำคัญสำหรับลัทธิเต๋าและศาสนาเต๋ายในประวัติศาสตร์จีน และร่องรอยแนวคิดปรัชญาจีนและศาสนาในศิลปะจีนของศาลเจ้าหน้าจาช่าไท่จื่อ ผู้วิจัยได้เลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องและข้อมูลจากภาคสนาม แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ และนำเสนอผลการวิจัยโดยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยมีดังนี้ 1) นักวิจัยชาวจีนส่วนใหญ่มองว่า ลัทธิเต๋าเป็นสำนักปรัชญาหนึ่งของจีน ส่วนศาสนาเต๋ายเป็นศาสนาหนึ่งในสังคมจีน ซึ่งได้พัฒนาจากความเชื่อแบบดั้งเดิมของจีนโบราณและมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์เข้ามาเกี่ยวข้อง 2) เหตุการณ์ที่สำคัญสำหรับลัทธิเต๋าคือ ผู้ปกครองแผ่นดินในสมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันตกตอนต้นได้นำแนวคิดของลัทธิเต๋ายมาปรับใช้ในการบริหารบ้านเมืองจนทำให้ลัทธินี้เข้าสู่ยุคเจริญ เมื่อจักรพรรดิฮั่นอู่ตี้ส่งเสริมและศรัทธาเพียงลัทธิขงจื้อ ก็ทำให้ลัทธิเต๋ายเสื่อมลง 3) เหตุการณ์ที่สำคัญสำหรับศาสนาเต๋าคือตั้งแต่สมัยราชวงศ์จิ้นจนถึงสมัยราชวงศ์ใต้-เหนือ ศาสนิกชนได้ช่วยกันปฏิรูปศาสนาเต๋าย ซึ่งเหตุปัจจัยของการปฏิรูปอาจจะเกี่ยวกับการขยายอิทธิพลของศาสนาพุทธ เนื่องจากพระสงฆ์ในช่วงเวลานี้ได้แปลคัมภีร์หลาย ๆ เล่มเป็นภาษาจีนและรัชสำนักจินสนับสนุนศาสนาพุทธ จึงทำให้ชาวจีนเข้าใจหลักธรรมทางศาสนาพุทธดีขึ้นและหันมานับถือศาสนาพุทธมากกว่าศาสนาอื่น ๆ และ 4) ร่องรอยแนวคิดปรัชญาจีนและศาสนาที่ปรากฏในศิลปะจีนมีทั้งศาสนาเต๋าย ศาสนาพุทธนิกายมหายาน และลัทธิขงจื้อ

คำสำคัญ : ทบทวน ลัทธิเต๋า ศาสนาเต๋าย ศิลปะจีน ศาลเจ้าหน้าจาช่าไท่จื่อ

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของคุณฉุนินพนธ์ “ศาลเจ้าหน้าจาช่าไท่จื่อ (วิหารเทพสถิตพระกิติเฉลิม) : การจัดการแหล่งเรียนรู้ศิลปะจีน ณ จังหวัดชลบุรี” หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารศิลปะและวัฒนธรรม คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก : ดร. มนัส แก้วบุชา อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม : ดร. ชูศักดิ์ สุวิมลเสถียร

** นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารศิลปะและวัฒนธรรม คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Trace of Philosophy and Religion Taoism in Najasataichi Shrine of Chon Buri Province

Changlong Lan

Abstract

The purpose of this study was to review the views of Chinese scholars on Philosophy and Religion Taoism. It especially aimed to study the historical events of Philosophy and Religion Taoism. Also, this study attempted to study the trace of Chinese philosophy and religion in the art of Najasataichi Shrine. The researcher used the qualitative research methodology to study the related documents and data from fieldwork; then analyzed the research purpose according to the document data, and put forward the research result by descriptive analysis.

The results of the study are as follows: 1) most Chinese scholars agree that Philosophy Taoism is a philosophical school in China while Religion Taoism is a religious school originating from Chinese primitive natural belief, 2) important historical events connected with Purposive Taoism happened in the early Western Han Dynasty. The emperors managed state affairs under the guidance of the Taoist belief, and thus led it into its glory days. Since Emperor Wu gave his order of respecting only Confucianism, however, Philosophy Taoism began to fall into low tide period, 3) important historical events connected with Religion Taoism are the reforms the Taoists carried out from the Jin Dynasty to the Northern and Southern Dynasties. The impetus for them to have a reform perhaps is related to Buddhism, because many Buddhists began to translate a great amount of Buddhist classics with the support of the hierarchy during this period. That's why the number of Buddhists at that time was naturally greater than those of other religion followers, and 4) the philosophical and religious beliefs that the Chinese arts in Najasataichi Shrine contains originated mainly from Religion Taoism, Buddhism and Confucianism.

Key words : review, Philosophy Taoism, Religion Taoism, artworks, Najasataichi Shrine

บทนำ

องค์หน้าจาเป็นเทพเจ้าที่มีอิทธิพลมากองค์หนึ่งในสังคมจีน เนื่องจากทุกคนยกย่อง เชิดชู สดุดี ความกล้าหาญ ความเมตตาและความเก่งกาจขององค์หน้าจา ความเชื่อเกี่ยวกับองค์หน้าจาจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมจีนที่แยกออกมิได้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ตามสถิติแล้ว จีนแผ่นดินใหญ่มีศาลเจ้าองค์หน้าจาหลายสิบแห่ง ฮ่องกงและมาเก๊ามีสามแห่ง ไต้หวันมีสามร้อยกว่าแห่ง (Li Yuan-guo. 25 December 2009 : 64) ความเชื่อเกี่ยวกับองค์หน้าจาไม่เพียงแต่แพร่หลายในประเทศจีนเท่านั้น ยังได้แผ่ขยายอิทธิพลสู่นอกประเทศจีนด้วย ซึ่งเมื่อชาวจีนอพยพไปต่างถิ่น ความเชื่อเกี่ยวกับองค์หน้าจาก็ติดตามไปด้วยและแพร่หลายที่ต่างประเทศจนมีศาลเจ้าที่สักการะบูชาขององค์หน้าจาเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทย

ศาลเจ้าหน้าจาซาไท้จื้อ หรือ วิหารเทพสถิตพระกิติเฉลิมตั้งอยู่เลขที่ 1/13 หมู่ 5 ตำบลอ่างศิลา อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ศาลเจ้าหน้าจาซาไท้จื้อสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2534 โดยท่านอาจารย์สมชาย เเฉยศิริ เดิมเป็นศาลเจ้าเล็ก ๆ ที่มีเนื้อที่ 200 ตารางวา ในปีพ.ศ. 2557 ทางมูลนิธิธรรมรัศมีมณีนรัตน์ได้ดำเนินการก่อสร้างศาลเจ้าหน้าจาซาไท้จื้อรวมทั้งที่ดิน 36 ไร่ ปัจจุบันนี้เจ้าหน้าที่ประจำศาลเจ้าฯ มี 60-70 คน (สุรศักดิ์ ไชยบุรีรักษ์. 18 สิงหาคม 2560 : สัมภาษณ์)

ถึงแม้ศาลเจ้าจีนส่วนใหญ่ในประเทศไทยมีประวัติศาสตร์ยาวนานกว่าศาลเจ้าหน้าจาซาไท้จื้อ แต่งานศิลปะจีนที่อยู่ในศาลเจ้าหน้าจาซาไท้จื้อไม่ได้มีคุณค่าและสำคัญแห่งหนึ่งในสังคมไทย เนื่องจากงานศิลปะจีนเหล่านี้ได้เชื่อมโยงกับปรัชญา ประวัติศาสตร์ ความเชื่อ วิถีชีวิต วรรณกรรมและด้านอื่น ๆ ของชาวจีนเป็นอย่างมาก ซึ่งเสมือนสารานุกรมจีนที่สำคัญเล่มหนึ่งในประเทศไทย

อนึ่ง ในศาลเจ้าหน้าจาซาไท้จื้อมีสัญลักษณ์เกี่ยวกับศาสนาเต๋ามากมาย ซึ่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวและศาสนิกชนสนใจประเด็นเกี่ยวกับศาสนาเต๋และทำให้เกิดประเด็นสงสัยขึ้น เช่น ศาสนาเต๋ากับลัทธิเต๋าคือเรื่องเดียวกันหรือไม่ ลัทธิเต๋ากับศาสนาเต๋ามีความเหมือน ความต่างและความสัมพันธ์กันอย่างไร ศิลปะจีนในศาลเจ้าฯ มีร่องรอยเกี่ยวกับแนวคิดปรัชญาจีนและศาสนาอื่นหรือไม่ ฯลฯ จึงควรหาคำตอบที่น่าเชื่อถือโดยการศึกษารายละเอียดต่าง ๆ เพื่อค้นหาร่องรอยที่แฝงอยู่ในศิลปะจีนของศาลเจ้าหน้าจาซาไท้จื้อ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อทบทวนแนวความคิดเกี่ยวกับลัทธิเต๋และศาสนาเต๋จากมุมมองนักวิจัยชาวจีน
2. เพื่อศึกษาเหตุการณ์ที่สำคัญสำหรับลัทธิเต๋และศาสนาเต๋ในประวัติศาสตร์จีน
3. เพื่อศึกษาร่องรอยแนวคิดปรัชญาจีนและศาสนาในศิลปะจีนของศาลเจ้าหน้าจาซาไท้จื้อ

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องและข้อมูลจากภาคสนาม แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ และนำเสนอผลการวิจัยโดยการพรรณนาวิเคราะห์ ซึ่งแนวทางการดำเนินการวิจัยครั้งนี้มีรายละเอียดดังนี้

1. การศึกษาเอกสาร

ค้นหา รวบรวมและศึกษางานวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือ วารสาร บทความและสื่อทางอินเทอร์เน็ต จากฐานข้อมูล CNKI (China National Knowledge Infrastructure) สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยบูรพาและ ศูนย์บรรณสารสนเทศ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ เป็นต้น

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากภาคสนาม ซึ่งวิธีการการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย 2 วิธี คือวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสำรวจ และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้การสัมภาษณ์

2.1 การสำรวจ เป็นการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีอาคาร ประเภทจิตรกรรมฝาผนังและ ประเพณีสวดพระในศาลเจ้าหน้าจาช่าไท่จื้อ ซึ่งเครื่องมือที่ใช้ในการสำรวจประกอบด้วยแบบสำรวจ แผนที่ กล้องถ่ายรูป เครื่องบันทึกเสียง สมุดบันทึกและเครื่องเขียน

2.2 การสัมภาษณ์ เป็นการสนทนาพูดคุยทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งจะพูดคุยกับช่างเขียนภาพฝาผนังจีน ผู้เชี่ยวชาญวัฒนธรรมจีน ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ในศาลเจ้าหน้าจาช่าไท่จื้อ ส่วนเครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์ประกอบไปด้วยกล้องถ่ายรูป เครื่องบันทึกเสียง และสมุดบันทึก ฯลฯ

3. การสร้างและพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

3.1 ศึกษารายละเอียดข้อมูลพื้นฐานจากเอกสาร แนวคิด หลักการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์และแบบสำรวจ

3.2 กำหนดขอบเขตและเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์และแบบสำรวจตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3.3 นำแบบสัมภาษณ์และแบบสำรวจที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเสนออาจารย์ที่ปรึกษาหลัก อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมและผู้เชี่ยวชาญอีก 3 ท่านเพื่อพิจารณาความถูกต้อง แล้วนำข้อคิดเห็นกลับมาปรับปรุงแก้ไข

4. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

4.1 รวบรวมข้อมูลเอกสารและข้อมูลจากภาคสนาม

4.2 จำแนกและจัดหมวดหมู่ข้อมูลที่เกี่ยวข้องให้เป็นระบบ

4.3 วิเคราะห์ข้อมูลเอกสารเกี่ยวกับลัทธิเต๋าและศาสนาเต๋านักวิจัยชาวจีน ข้อมูลเกี่ยวกับ เหตุการณ์ที่สำคัญสำหรับลัทธิเต๋าและศาสนาเต๋าในประวัติศาสตร์จีนและข้อมูลเกี่ยวกับร่องรอยแนวคิดปรัชญาจีนและศาสนาในศาลเจ้าหน้าจาช่าไท่จื้อตามตามวัตถุประสงค์ของบทความ

4.4 นำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำหลักการประเมินคุณลักษณะทางวัฒนธรรมของมนัส แก้วบุชา (2555 : 1) มาประยุกต์ใช้เพื่อคัดกรอง จำแนกและประเมินคุณค่าของศิลปะจีนในศาลเจ้าหน้าจาช่าไท่จื้อ แล้วศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งผลการวิจัยมีดังนี้

1. แนวความคิดเกี่ยวกับลัทธิเต๋าและศาสนาเต๋ามาจากมุมมองนักวิจัยชาวจีน

ตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮั่น (พ.ศ. 337-763) และสมัยราชวงศ์เว่ย (พ.ศ. 763-808) เป็นต้นมา นักประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่มักจะเรียกลัทธิของเล่าจื๊อกับจวงจื๊อ และศาสนาเต๋ามาจากจางหลิง (张陵) ว่า ต้าวจี๋ (道家) หลังจากได้รับแรงบันดาลใจจากทฤษฎีของนักวิจัยชาวฝรั่งเศส นักวิจัยชาวจีนจึงได้แบ่งเรื่องเต๋าดังกล่าวออกเป็น ลัทธิเต๋า (Philosophy Taoism) และศาสนาเต๋า (Religion Taoism) ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา นักวิจัยชาวตะวันตกในวงการจีนศึกษากลับใช้คำว่า Taoism เป็นชื่อเรียกของลัทธิเต๋าและศาสนาเต๋า เพราะฉะนั้น การกำหนดความหมายและขอบเขตของชื่อเรียกทั้งลัทธิเต๋าและศาสนาเต๋าก็กลายเป็นประเด็นร้อน ที่วงการวิจัยมุ่งศึกษา (Huang Hai-de. 30 December 2004 : 1) ต้าวจี๋ได้ก่อตั้งขึ้นก่อนสมัยราชวงศ์ฉิน ซึ่งมีนักปราชญ์ที่สำคัญคือเล่าจื๊อและจวงจื๊อ แต่ก่อนสมัยราชวงศ์ฉินและสมัยราชวงศ์ฮั่น ยังไม่ปรากฏคำว่า ต้าวจี๋ และมีแต่คำว่า เหล่าจื๊อจื๊อสวี (老子之学) และคำว่า เหล่าจวงจื๊อสวี (老庄之学) (Huang Hai-de. 30 December 2004 : 2) คำว่า เหล่าจื๊อจื๊อสวี หมายถึง แนวคิดปรัชญาเล่าจื๊อ ส่วนคำว่า เหล่าจวงจื๊อสวี หมายถึง แนวคิดปรัชญาเล่าจื๊อและจวงจื๊อ

Wang Ming (1987 : 1) เสนอข้อคิดเห็นว่า ลัทธิเต๋าและศาสนาเต๋ามีทั้งความสัมพันธ์กันและความแตกต่างกัน ลัทธิเต๋าเป็นหนึ่งในสำนักปรัชญาของจีน แนวคิดของลัทธิเต๋ากับแนวคิดของศาสนาเต๋ามีบางส่วนคล้ายกันและเหมือนกัน แต่ก็มีบางส่วนต่างกัน

Wang Xiang-feng (2008 : 49) คิดว่า ลัทธิเต๋าเป็นสำนักปรัชญาหนึ่งของจีน ซึ่งสถาปนาขึ้นโดยเล่าจื๊อและจวงจื๊อ ลัทธิเต๋าให้ความสำคัญกับการไม่กระทำในสิ่งที่มีบังคับ การเคารพภาวะดั้งเดิมของสรรพสิ่งที่เรียบง่าย และการปฏิบัติตามกฎธรรมชาติ ถึงแม้ใช้ชีวิตสันโดษ แต่ยังคงเรียนรู้เรื่องการปกครองบ้านเมือง กลยุทธ์ทางทหาร และฝึกฝนอบรมจิตใจ ส่วนศาสนาเต๋าก็พัฒนาจากความเชื่อแบบดั้งเดิมของจีนโบราณ ซึ่งประกอบด้วยความเชื่อเรื่องธรรมชาติ ความเชื่อเรื่องพอมดมอผี ประเพณีท้องถิ่น และความสามารถพิเศษต่าง ๆ หลักแนวคิดพื้นฐานของศาสนาเต๋าคือ แนวคิดของเล่าจื๊อและจวงจื๊อ ในสมัยราชวงศ์ฮั่นตอนปลาย ความเชื่อแบบดั้งเดิมต่าง ๆ ได้รวมตัวกันจนตกผลึกเป็นศาสนาที่มีความเชื่อเรื่องเทพเจ้า เมื่อเข้าสู่สมัยราชวงศ์ฉิน (พ.ศ. 808-963) นักบวชในศาสนาเต๋าก็รวบรวมเทพเจ้าทั้งหลายและจัดลำดับศักดิ์ของเทพเจ้าเป็นระบบ หลังจากนั้นลัทธิเต๋าและศาสนาเต๋าก็ได้ผสมผสานกัน เนื่องจากศาสนาเต๋าดำเนินแนวคิดเกี่ยวกับชีวิตและธรรมชาติของลัทธิเต๋ามาประยุกต์ใช้ จึงทำให้ลัทธิเต๋าที่ไร้ความเชื่อเรื่องผีและเทพเจ้ากลายเป็นลัทธิศาสนาหนึ่ง

จากความคิดเห็นของนักวิจัยชาวจีนดังกล่าว สรุปเบื้องต้นได้ว่า ลัทธิเต๋าเป็นสำนักปรัชญาที่ก่อตั้งขึ้นก่อนสมัยราชวงศ์ฉิน และมีนักปราชญ์ที่สำคัญในลัทธินี้คือเล่าจื๊อและจวงจื๊อ ก่อนสมัยราชวงศ์ฉิน ลัทธิเต๋ามีชื่อเรียกว่า เหล่าจื๊อจื๊อสวี และ เหล่าจวงจื๊อสวี ลัทธิเต๋ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์เข้ามาเกี่ยวข้องและให้ความสำคัญกับการปฏิบัติตามกฎธรรมชาติ ส่วนศาสนาเต๋าคือศาสนาที่สถาปนาขึ้นในสมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันออก และผู้สถาปนาที่สำคัญคือจางหลิง ศาสนาเต๋ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์เข้ามาเกี่ยวข้องและมีนักบวชประกอบพิธีกรรมด้วย ปัจจุบันนี้นักวิจัยชาวจีนส่วนใหญ่มองว่า ลัทธิเต๋าเป็นสำนักปรัชญาหนึ่งของจีนและศาสนาเต๋าคือศาสนาหนึ่งในสังคมจีน

2. เหตุการณ์ที่สำคัญสำหรับลัทธิเต๋าและศาสนาเต๋อในประวัติศาสตร์จีน

2.1 เหตุการณ์เกี่ยวกับลัทธิเต๋า

ลัทธิเต๋าเป็นลัทธิหนึ่งที่เกิดขึ้นก่อนสมัยราชวงศ์ฉิน นักปราชญ์ที่สำคัญในลัทธินี้ได้แก่ เล่าจื๊อ จวงจื๊อ กวานหยินจื๊อ เซ็งต้าว และจางเหอ เป็นต้น ส่วนแนวคิดพื้นฐานของลัทธิเต๋าคือ เต๋า ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของสิ่งทั้งปวง และเป็นกฎธรรมชาติที่ครอบคลุมทุกอย่างเอาไว้ ในสมัยจ้านกั๋วตอนปลาย แนวคิดของลัทธิเต๋าก็ได้ผสมผสานกับแนวคิดของสำนักอื่นจนกลายเป็นลัทธิเต๋อแบบหวงเหล้า (黃老道) ซึ่งลัทธิเต๋อนี้นอกจากจะสืบทอดแนวคิดของเล่าจื๊อแล้ว ยังผสมผสานกับแนวคิดของสำนักอื่นด้วย เช่น สำนักหยินหยาง ลัทธิขงจื๊อ สำนักโม่ สำนักหมิงและสำนักฝ่า (กฎหมาย) เป็นต้น เนื่องจากราชสำนักฮั่นตะวันตกได้นำแนวคิดการบริหารแบบการไม่กระทำของลัทธิเต๋อแบบหวงเหล้ามาใช้ สังคมจีนในสมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันตกตอนต้นจึงประสบความสำเร็จในการบริหารบ้านเมือง

เมื่อจักรพรรดิฮั่นอู่ตี้ในสมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันตกขึ้นครองราชย์ พระองค์ทรง “ยกเลิกลัทธิทั้งร้อยลัทธิ ส่งเสริมและศรัทธาเพียงลัทธิขงจื๊อ” ถึงแม้ราชสำนักฮั่นตะวันตกสนับสนุนให้ลัทธิขงจื๊อเป็นลัทธิหลักของบ้านเมือง แต่ลัทธิเต๋อไม่ได้เสื่อมโทรมลงและกลับได้มีโอกาสแผ่ขยายอิทธิพลสู่ชนชั้นสามัญชนและปูพื้นฐานให้เกิดศาสนาเต๋อในสมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันออก เมื่อสังคมนจีนเข้าสู่สมัยราชวงศ์เว่ยและสมัยราชวงศ์จิ้น นักปราชญ์บางท่านในสมัยนั้นนอกจากจะสนใจศึกษาหนังสือเรื่องเล่าจื๊อและหนังสือเรื่องจวงจื๊อของลัทธิเต๋อแล้ว ยังสนใจศึกษาหนังสือเรื่องโจวอี้ (周易) ด้วย เนื่องจากเนื้อหาของหนังสือทั้ง 3 เล่มนี้มักจะเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เป็นนามธรรม ผู้คนจึงเรียกหนังสือทั้ง 3 เล่มนี้ว่า ซานเสวียน (三玄) การผสมผสานกันทั้งแนวคิดของลัทธิเต๋อและแนวคิดของลัทธิขงจื๊อก็ทำให้ลัทธิเต๋อแบบเสวียนสวี่ (玄學) เกิดขึ้นมาในสมัยราชวงศ์เว่ยและสมัยราชวงศ์จิ้น และลัทธิเต๋อได้เข้าสู่ยุคเจริญอีกครั้ง

หลังสมัยราชวงศ์เว่ยและสมัยราชวงศ์จิ้น ศาสนาพุทธที่มาจากอินเดียกับวัฒนธรรมจีนมีทั้งการปะทะกันและการผสมผสานกันจนได้พัฒนาเป็นศาสนาพุทธแบบจีน เมื่อเข้าสู่สมัยราชวงศ์สุยและสมัยราชวงศ์ถัง ศาสนาพุทธได้พัฒนาถึงขีดสุดและกลายเป็นหนึ่งในสามเสาหลักของวัฒนธรรมจีน ส่วนลัทธิขงจื๊อนั้น ถึงแม้มีความเสื่อมโทรมลงตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮั่นตอนปลาย แต่ลัทธิขงจื๊อก็ค่อย ๆ ฟื้นฟูขึ้นมาเรื่อย ๆ เรื่องที่น่าแปลกใจมากคือ ในฐานะที่เป็นหนึ่งในสามเสาหลักของวัฒนธรรมจีน ลัทธิเต๋าค่อย ๆ หายไปอย่างเงียบสงบหลังสมัยราชวงศ์เว่ยและสมัยราชวงศ์จิ้น (Huang Hai-de. 30 December 2004 : 3)

จากที่กล่าวมาข้างต้น จึงสรุปได้ว่า ช่วงเวลาการพัฒนาของลัทธิเต๋อในประวัติศาสตร์จีนแบ่งเป็น 3 ช่วง ซึ่งช่วงแรกคือก่อนสมัยราชวงศ์ฉิน ลัทธิเต๋อได้เกิดขึ้นและมีแนวคิดพื้นฐานคือ แนวคิดปรัชญาทั้งเล่าจื๊อและจวงจื๊อ ช่วงที่ 2 คือสมัยจ้านกั๋วตอนปลาย แนวคิดของลัทธิเต๋อในช่วงนี้ได้ผสมผสานกับสำนักอื่นจนทำให้ลัทธิเต๋อแบบหวงเหล้าเกิดขึ้น ซึ่งผู้ปกครองแผ่นดินในสมัยราชวงศ์ฮั่นตอนต้นศรัทธาลัทธิเต๋อแบบหวงเหล้าและได้นำแนวคิดบางส่วนมาปรับใช้ในการบริหารบ้านเมืองจนประสบความสำเร็จและลัทธินี้ก็เข้าสู่ยุคเจริญ เมื่อจักรพรรดิฮั่นอู่ตี้ส่งเสริมและศรัทธาเพียงลัทธิขงจื๊อ ก็ทำให้ลัทธิเต๋อเสื่อมลง และช่วงที่ 3 คือ สมัยราชวงศ์เว่ยและสมัยราชวงศ์จิ้น ซึ่งนักปราชญ์ในช่วงนี้ได้นำแนวคิดของลัทธิเต๋อเข้ากับแนวคิดของลัทธิขงจื๊อมา

ผสมผสานกันจนทำให้ลัทธิเต๋าแบบเสวียนสวีเกิดขึ้น ถึงแม้มีนักวิจัยชาวจีนคิดว่า ลัทธิเต๋าค่อย ๆ หายไปอย่างเงียบสงบหลังสมัยราชวงศ์เว่ยและสมัยราชวงศ์จิ้น แต่ยังมีร่องรอยของลัทธิเต๋าทปรากฏในแนวคิดของศาสนาเต๋อบ้างในปัจจุบัน เช่น คัมภีร์เรื่องหนานหัวเจินจิง (南华真经) ได้พัฒนาจากหนังสือเรื่องจวงจื่อ

2.2 เหตุการณ์เกี่ยวกับศาสนาเต๋า

ศาสนาเต๋าเป็นศาสนาที่ก่อตั้งขึ้นในประเทศจีน สำหรับต้นกำเนิดของศาสนาเต๋านั้น คนส่วนใหญ่อาจจะคลาดเคลื่อนว่า ศาสนาเต๋าก่อตั้งขึ้นในสมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันออกตอนปลาย อันที่จริงแล้วศาสนาเต๋าคือศาสนาที่ได้พัฒนามาจากไสยศาสตร์และความเชื่อแบบดั้งเดิมในยุคดึกดำบรรพ์ของจีน เมื่อสังคมจีนเข้าสู่สมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันออกตอนปลาย ศาสนาเต๋าก็ได้ก่อตั้งขึ้นเป็นรูปเป็นร่าง (Wang Xiang-feng. 2008 : 53) นิกายที่มีอิทธิพลมากในศาสนาเต๋าคือนิกายอู๋ต่อ่วหมี่ต้าอว (五斗米道) และนิกายไท่ผิงต้าอว (太平道) ตั้งแต่สมัยราชวงศ์จิ้นถึงสมัยราชวงศ์ใต้-เหนือ (พ.ศ. 963-1132) มีศาสนิกที่เป็นปัญญาชนทั้งภาคเหนือและภาคใต้ได้เข้ามาช่วยเหลือกันเพื่อปฏิรูปศาสนาเต๋า ซึ่งนักปฏิรูปในศาสนาเต๋าคือ เก่อหง (葛洪) เค่าเจียนจื่อ (寇谦之) ลู่ซิ่วจิ่ง (陆修静) และเถาหงจิ่ง (陶弘景) ส่วนนิกายที่ได้ก่อตั้งขึ้นและแพร่หลายในช่วงเวลานี้ได้แก่นิกายโหลวกวานต้าอว นิกายป้อเจียต้าอวและนิกายหลี่เจียต้าอว เป็นต้น เนื่องจากการได้รับการสนับสนุนจากชนชั้นปกครอง ศาสนาเต๋าก็ได้เข้าสู่ยุคเจริญรุ่งเรืองและกลายเป็นศาสนาแห่งชาติตั้งแต่สมัยราชวงศ์ถัง (พ.ศ. 1161-1450) จักรพรรดิถังเกาจู่ของราชวงศ์ถังทรงโปรดเกล้าฯ ให้เรียบเรียงชุดหนังสือเรื่องต้าอวจางของศาสนาเต๋า ซึ่งหนังสือชุดนี้อาจได้รับแรงบันดาลใจจากพระไตรปิฎกของศาสนาพุทธ

ในสมัยราชวงศ์จิ้น (พ.ศ. 1685-1777) และสมัยราชวงศ์หยวน (พ.ศ. 1814-1911) หวางฉงหยาง (王重阳) ได้ก่อตั้งนิกายฉวนเจินขึ้นในภาคเหนือของประเทศจีน จักรพรรดิหยวนไท่จู่เจงก็สขานทรงสนับสนุนนิกายฉวนเจิน นิกายนี้จึงได้แพร่หลายไปทั่วประเทศและเข้าสู่ยุคเจริญ สำหรับนิกายของศาสนาเต๋าคืออยู่ทางภาคใต้ของประเทศจีนนั้น ไม่ยอมอมถูกกลืนเข้ากับนิกายฉวนเจิน เพราะฉะนั้นนิกายเทียนซือต้าอวที่อยู่บนภูเขาหลงหูชาน นิกายซางซิงที่อยู่บนภูเขาหมาวชานและนิกายหลิงเป่าที่อยู่บนภูเขาเก้อจ้าวชานทั้ง 3 นิกายนี้จึงรวมตัวกันก่อตั้งนิกายใหม่ขึ้นและร่วมมือต่อต้านการขยายอิทธิพลของนิกายฉวนเจิน นิกายใหม่ที่ก่อตั้งขึ้นนี้มีชื่อนิกายเจิ้งยี ซึ่งนิกายนี้ยกย่องจางเทียนซือเป็นศาสดา หลังจากนั้นนิกายฉวนเจินและนิกายเจิ้งยีกลายเป็นนิกายที่สำคัญในศาสนาเต๋า ซึ่งนิกายฉวนเจินถือได้ว่าเป็นนิกายตัวแทนทางภาคเหนือ และนิกายเจิ้งยีเป็นนิกายตัวแทนทางภาคใต้ของประเทศจีน

เมื่อเข้าสู่สมัยราชวงศ์หมิง (พ.ศ. 1911-2187) ศาสนาเต๋ามีฐานะสูงกว่าศาสนาอื่นในสังคมจีน เนื่องจากจักรพรรดิของราชวงศ์หมิงทรงสนับสนุนศาสนาเต๋า จึงทำให้ศาสนาเต๋าคือได้แผ่ขยายอิทธิพลสู่ชนชั้นสามัญชนและกลายเป็นศาสนาของชาวบ้าน (Liu Tao. 2014 : 29-30) หลังจากราชวงศ์ชิง (พ.ศ. 2187-2454) สถาปนาขึ้น ราชสำนักชิงควบคุมศาสนาเต๋อย่างเข้มงวดเพื่อศาสนาเต๋า “หลอกหลวง” ประชาชนขึ้นมาต่อต้านกลุ่มชาวมานจู ถึงแม้ราชสำนักชิงไม่สนับสนุนศาสนาเต๋า แต่ชาวบ้านกลับให้ความสนใจกับพิธีเข้าทรงและพิธีกรรมจายเจี้ยว (斋醮) ของศาสนาเต๋ามากขึ้น ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับเซียนและแนวความคิดเกี่ยวกับการทำเมตตียารักษาสุขภาพของศาสนาเต๋าคือได้ปรากฏในนวนิยายเป็นจำนวนมาก (Liu Tao. 2014 : 32-33)

จากที่กล่าวมาข้างต้น จึงสรุปได้ว่า ศาสนาเต๋าได้พัฒนามาจากความเชื่อแบบดั้งเดิมของจีน และได้ก่อตั้งขึ้นเป็นรูปเป็นร่างในสมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันออกตอนปลาย ตั้งแต่สมัยราชวงศ์จินจนถึงสมัยราชวงศ์ใต้-เหนือ ศาสนิกชนได้ช่วยกันปฏิรูปศาสนาเต๋า ซึ่งเหตุปัจจัยของการปฏิรูปในช่วงเวลานี้อาจจะเกี่ยวกับการขยายอิทธิพลของศาสนาพุทธ เนื่องจากพระสงฆ์ในช่วงเวลานี้ได้แปลคัมภีร์หลาย ๆ เล่มเป็นภาษาจีนและรัชสำนักจินสนับสนุนศาสนาพุทธ จึงทำให้ชาวจินเข้าใจหลักธรรมทางศาสนาพุทธดีขึ้นและหันมานับถือศาสนาพุทธมากกว่าศาสนาอื่น ๆ อนึ่ง ความเจริญรุ่งเรือง หรือความเสื่อมโทรมของศาสนาเต๋ออาจจะขึ้นอยู่กับ การสนับสนุนจากราชสำนักในแต่ละสมัย

3. ร่องรอยแนวคิดปรัชญาจีนและศาสนาในศิลปะจีนของศาลเจ้าหน้าจาช่าไท่จื่อ

3.1 ศิลปะด้านสถาปัตยกรรม

ศิลปะด้านสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นและสามารถสะท้อนให้เห็นถึงร่องรอยแนวคิดปรัชญาจีนและศาสนาในศาลเจ้าหน้าจาช่าไท่จื่อ ได้แก่ จ่าวจิ่ง (藻井) หอกลองและหอรระซังจ่าวจิ่ง (ภาพที่ 1) ในศาลาฟ้าดินและศาลาที่ประดิษฐานองค์พระแม่ธรณีเป็นทรงกลมเว้าขึ้นเพดาน และมีกรอบแปดเหลี่ยมลดชั้น ข้างในจ่าวจิ่งตกแต่งเหมือนท้องฟ้า และประดับด้วยภาพก้อนเมฆ ภาพยันต์แปดทิศ หรือภาพยันต์ไ้เปียว่วย ลายคลื่นน้ำ ลายประแจ ภาพรวม 12 นักษัตรและภาพมังกรคู่หนึ่ง ส่วนกรอบทั้ง 2 ชั้นประดับด้วยภาพมังกรคู่ซ้ายขวาเล่นลูกไข่มุกสีทองและลายพญาสีเขี้ยว ภาพยันต์แปดทิศอยู่ส่วนตรงกลางของจ่าวจิ่ง ซึ่งอาจมีความหมายแฝงว่า เต๋าเป็นต้นกำเนิดของทุกสรรพสิ่งในจักรวาล เนื่องจากจ่าวจิ่งทำเหมือนท้องฟ้า จึงทำให้ผู้ชมที่เงยหน้าขึ้นดูนั้นเกิดความรู้สึกจิตใจเบิกบานผ่อนคลายและอยากแสวงหาการหลุดพ้นและเป็นอิสระของจิตวิญญาณ ภาพที่อยู่ในจ่าวจิ่งมีทั้งความนิ่งและความเคลื่อนไหว ซึ่งสิ่งที่อยู่นิ่ง ๆ คือ ภาพยันต์แปดทิศ และสิ่งที่เคลื่อนไหวอยู่คือภาพก้อนเมฆ ลายคลื่นน้ำและมังกรคู่ ความนิ่งสงบและความเคลื่อนไหวเป็นภาพสะท้อนเรื่องหยิน (阴) กับเรื่องหยาง (阳) อีกทั้งยังเป็นภาพสะท้อนความสมดุลของธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาที่กล่าวว่า เต๋าปฏิบัติตามกฎธรรมชาติ

หอกลองและหอรระซังเป็นภูมิสถาปัตยกรรมที่สำคัญในเมืองสมัยโบราณ ศาลเจ้าของศาสนาเต๋าและวัดจีน เมื่อสำรวจโครงสร้างของหอกลอง (ภาพที่ 2) และหอรระซังในศาลเจ้าหน้าจาช่าไท่จื่อ ก็พบว่าสิ่งก่อสร้างทั้งสองแห่งนี้มีฐานสี่เหลี่ยม ภาพทรงกลมบนเพดานและหลังคาทรงแปดเหลี่ยม ซึ่งฐานสี่เหลี่ยมอาจจะเป็นสัญลักษณ์ของปรัชญาพื้นฐานในลัทธิขงจื้อ ภาพทรงกลมอาจจะถือว่าเป็นธรรมจักร อันเป็นภาพสัญลักษณ์ของศาสนาพุทธนิกายมหายานและรูปทรงแปดเหลี่ยมอาจจะถือว่าเป็นภาพยันต์แปดทิศ อันเป็นสัญลักษณ์ของศาสนาเต๋า เพราะฉะนั้นการอยู่ร่วมกันของรูปทรงกลม รูปสี่เหลี่ยมและรูปแปดเหลี่ยมจึงเสมือนภาพแสดงการผสมผสานศิลปะระหว่างศาสนาพุทธ ศาสนาเต๋า และลัทธิขงจื้อ

ภาพที่ 1 จ้าวจิ้ง

(ภาพที่ 1-2 ถ่ายเมื่อวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2560 โดย Changlong Lan)

ภาพที่ 2 หอกกลอง

3.2. ศิลปะด้านภาพจิตรกรรมฝาผนัง

ศิลปะด้านภาพจิตรกรรมฝาผนังที่โดดเด่นและสามารถสะท้อนให้เห็นถึงร่องรอยแนวคิดปรัชญาจีนและศาสนาในศาลเจ้าหน้าจาช่าไท่จื่อ ได้แก่ ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสู่จิ้นเพยหง (数尽飞鸿) ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องส่งจื่อเทียนหวางถู (送子天王图) ฯลฯ ซึ่งภาพส่วนใหญ่วาดโดยอาจารย์อู๋ทง (吴通) ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่อง สู่จิ้นเพยหง (ภาพที่ 3) ได้เขียนขึ้นช่วงฤดูร้อน พ.ศ. 2547 ที่หอระฆัง เนื้อหาของภาพนี้เกี่ยวกับตำนานเรื่อง ซูอู่เลี้ยงแกะ (苏武牧羊) ในจดหมายเหตุมัยราชวงศ์ฮั่น (汉书·苏武传) ซูอู่เป็นขุนนางใหญ่ในสมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันตก ในรัชสมัยเทียนฮั่นของจักรพรรดิฮั่นอู่ตี้ พระองค์ทรงแต่งตั้งซูอู่เป็นทูตเจริญสัมพันธไมตรีกับเผ่าซ่งหนู หลังจากปฏิบัติภารกิจแล้วเสร็จ และเตรียมตัวจะเดินทางกลับ แต่เผ่าซ่งหนูเกิดเหตุการณ์จลาจลขึ้นภายในกลุ่ม ขนชั้นปกครองของเผ่าซ่งหนูเกลี้ยกล่อมให้ซูอู่และคณะหักหลังราชวงศ์ฮั่น เนื่องจากท่านซูอู่ไม่ยอมไปอยู่ใต้บัญชาการของผู้นำเผ่าซ่งหนู ฝ่ายซ่งหนูจึงสั่งย้ายซูอู่และคณะไปเลี้ยงแกะที่แถบเป่ยไห่ เมื่อถูกกักขังกว่าสิบเก้าปี ฝ่ายซ่งหนูก็ปล่อยท่านให้กลับบ้านเกิดเมืองนอน ตำนานเรื่องนี้มักจะสอนให้ผู้คนต้องจงรักภักดีต่อจักรพรรดิและบ้านเมืองของตน ซึ่งสอดคล้องกับหลักแนวคิดของลัทธิขงจื้อ

ภาพที่ 3 สู่จิ้นเพยหง

(ภาพที่ 3-4 ถ่ายเมื่อวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2560 โดย Changlong Lan)

ภาพที่ 4 ส่งจื่อเทียนหวางถู

ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่อง สัจจื่อเทียนหวางถู (ภาพที่ 4) เขียนขึ้นเมื่อพ.ศ. 2553 ภาพนี้เดิมเป็นผลงานของอู๋ต้าวจื่อ (吴道子) ซึ่งเป็นจิตรกรชื่อดังในสมัยราชวงศ์ถัง ปัจจุบันนี้ภาพเรื่องสัจจื่อเทียนหวางถูที่อู๋ต้าวจื่อเขียนนั้นสูญหายไปแล้ว และภาพเลียนแบบที่หลงเหลืออยู่คือผลงานของช่างเขียนภาพในสมัยราชวงศ์ซ่ง ซึ่งเก็บรักษาไว้ในหอศิลป์นครโอซากา ประเทศญี่ปุ่น ภาพเรื่องนี้ได้วาดตามตำนานเรื่องที่บ้านทีกในพระคัมภีร์ยูย้งเป็นฉี่จิง (瑞应本起经) ซึ่งประกอบด้วย 3 ส่วน (ภาพที่ 5) เนื้อหาส่วนที่ 1 คือ จักรพรรดิองค์หนึ่งประทับอยู่ตรงกลางและทั้งสองข้างมีขุนนางฝ่ายบู๊น นางข้าหลวงและแม่ทัพ ส่วนด้านหน้าของจักรพรรดิองค์นี้มีผู้กล้าหาญสองคนกำลังปราบมังกรที่ดุร้าย เนื้อหาส่วนที่ 2 คือ เทพเจ้าที่มีผมยาวและ 4 แขนงองค์หนึ่งประทับอยู่บนก้อนหิน ด้านหลังมีเปลวไฟและส่วนทั้งสองมีนางฟ้าที่ถือแจกัน และเนื้อหาส่วนที่ 3 คือ ตำนานเรื่องการประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะ ภาพจิตรกรรมฝาผนังในศาลเจ้าหน้าจาช่าไต้จื่อเป็นส่วนที่ 3 เมื่อศึกษาเปรียบเทียบภาพเรื่องสัจจื่อเทียนหวางถูส่วนที่ 3 ที่เขียนขึ้นในสมัยราชวงศ์ซ่งและภาพจิตรกรรมฝาผนังที่อู๋ทงเขียนขึ้นในศาลเจ้าหน้าจาช่าไต้จื่อ ก็จะพบว่า ส่วนที่ต่างกันคือเทพปราจิต (无能胜明王) ในภาพของอู๋ทงสวมชุดยาวสีม่วง และมีมือข้างหนึ่งถือยันต์แปดทิศ อันเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงความเป็นศาสนาเต๋า ส่วนเทพปราจิตในภาพที่เขียนขึ้นในสมัยราชวงศ์ซ่งมี 3 พระเนตร มีงูสองตัวพันศีรษะ ไม่ได้สวมเสื้อสีม่วง และมีมือข้างหนึ่งถือของวิเศษที่คล้ายกับธรรมาจักร ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความเป็นพระพุทธศาสนา งูที่อยู่บนศีรษะเทพปราจิตอาจจะเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องงู

3.3 ศิลปะด้านประติมากรรมรูปเคารพ

ศิลปะด้านประติมากรรมรูปเคารพที่โดดเด่นและสามารถสะท้อนให้เห็นถึงร่องรอยแนวคิดปรัชญาจีนและศาสนาในศาลเจ้าหน้าจาช่าไต้จื่อ ได้แก่ ประติมากรรมรูปองค์หน้าจา และประติมากรรมรูปเทพต้าวหมู่หยวนจวิน เป็นต้น

องค์หน้าจาเป็นองค์เทพเจ้าที่มีอิทธิพลมากองค์หนึ่งในสังคมจีน และอาจเป็นองค์เทพเจ้าที่คุ้มครองกรุงปักกิ่งเนื่องจากกรุงปักกิ่งมีสมณนามว่า เมืองแห่งองค์หน้าจาที่มีแปดพระกร (Jin Shou-shen. 1 October 2008 : 66) รูปเคารพองค์หน้าจาในศาลเจ้าหน้าจาช่าไต้จื่อมีหลายปาง และส่วนใหญ่ประดิษฐานอยู่ชั้นที่สองของวิหารหลัก สำหรับที่มาของหน้าจาช่าไต้จื่อนั้น นักวิชาการทั้งภายในและนอกประเทศจีนส่วนใหญ่ได้เสนอความคิดเห็น 2 แนว ได้แก่ แนวที่ 1 คือ องค์หน้าจามาจากอินเดียและความคิดเห็นแนวที่ 2 คือ องค์หน้าจามาจากเปอร์เซียโบราณ นวนิยายเรื่องไซอิ๋ว (西游记) ในสมัยราชวงศ์หมิงเป็นวรรณกรรมที่ทำให้ฐานะขององค์หน้าจาที่เป็นเทพเจ้าในศาสนาพุทธเริ่มปรับเปลี่ยนเป็นเทพเจ้าในศาสนาเต๋า ซึ่งกลายเป็นเทพเจ้าทั้งศาสนาเต๋าและศาสนาพุทธ Liu Wen-gang (2009 : 181) ได้กล่าวว่า ลักษณะภาพลักษณ์ของหน้าจาคือ มองจากภายนอกเกี่ยวข้องกับศาสนาเต๋า ส่วนภายในเกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานทั้งศาสนาเต๋าและศาสนาพุทธในตัวหน้าจา นวนิยายที่ทำให้องค์หน้าจาลายเป็นเทพเจ้าในศาสนาเต๋าล้วน ๆ คือ เรื่อง เฟิงเสินเหยียนอี้ หรือ ห้องสิน (封神演义) ในสมัยราชวงศ์หมิง

เทพต้าวหมู่หยวนจวิน หรือ เต้าบ้อห่งวงกุง (斗母元君) เป็นเทพสตรีที่สำคัญในศาสนาเต๋า ซึ่งเทพต้าวหมู่หยวนจวินเดิมเป็นมารีจิมหาโพธิสัตว์ของพุทธศาสนานิกายมหายาน และนั่งบนราชรถเทียม

ด้วยหมู่ปา 7 ตัว หลังจากพุทธศาสนานิกายมหายานได้เผยแพร่เข้าสู่แผ่นดินจีน ศาสนาเต๋าอาจได้รับแรงบันดาลใจจากความเชื่อบางส่วนของพุทธศาสนามหายาน จึงอันเชิญมารีจิมหาโพธิสัตว์เป็นเทพตัวหมู่หยวนจุนของศาสนาเต๋า อนึ่งความเชื่อเกี่ยวกับเทพตัวหมู่หยวนจวินได้พัฒนามาจากความเชื่อแบบดั้งเดิมของชาวจีนโบราณด้วย เนื่องจากชาวจีนโบราณนับถือดวงดาวทั้งหลายในจักรวาล

จากที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ทราบว่า ร่องรอยแนวคิดปรัชญาจีนและศาสนาที่ปรากฏในศิลปะจีน มีทั้งศาสนาเต๋า ศาสนาพุทธนิกายมหายานและลัทธิขงจื้อ ซึ่งระบบความเชื่อหลักทั้ง 3 แนวคิดนี้เปรียบเหมือนล้อของรถสามล้อที่ช่วยกันผลักดันให้สังคมจีนเคลื่อนตัว เกิดพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง ส่งอิทธิพลกับศิลปะจีนในศาลเจ้าหน้าจาช่าไท่จื้อ ซึ่งถือได้ว่าเป็นผลงานจากการผสมผสานของพลังความเชื่อที่ช่วยขับเคลื่อนของลัทธิขงจื้อ ศาสนาพุทธนิกายมหายานและศาสนาเต๋านในอดีต

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยครั้งนี้ พบประเด็นสำคัญคือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสมัยราชวงศ์ฮั่นสำหรับลัทธิเต๋า ผู้ปกครองแผ่นดินในสมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันตกตอนต้นได้นำแนวคิดของลัทธิเต๋าทรงเหล่านี้มาปรับใช้ในการบริหารบ้านเมือง ซึ่งเนื้อหาสาระสำคัญของลัทธิเต๋าทรงเหล่านี้ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เกี่ยวข้องกับปรัชญา ซึ่งได้สืบทอดแนวคิดของเล่าจื้อที่กล่าวไว้ว่า เต๋า คือสิ่งที่ครอบคลุมทุกอย่าง เนื่องจากเต๋าเป็นสิ่งนามธรรมและอยู่อย่างเงียบสงบ เต๋าก็สามารถทำให้สรรพสิ่งดำเนินไปตามกฎธรรมชาติได้ ส่วนที่ 2 เกี่ยวกับการเมืองและสังคม ซึ่งลัทธิเต๋าทรงเหล่านี้ให้ความสำคัญกับแนวคิดการบริหารแบบการไม่กระทำ (การบริหารแบบนิกรกรรม) คำว่า การไม่กระทำ นี้ไม่ได้หมายถึงไม่ลงมือปฏิบัติทำ ความหมายที่แท้จริงคือ ความคิดและพฤติกรรมของผู้บริหารควรเกิดขึ้นบนพื้นฐานที่รู้จักและเข้าใจกฎธรรมชาติ เมื่อนำแนวคิดการบริหารแบบการไม่กระทำมาแก้ไขปัญหาตามกฎธรรมชาติ ก็จะสามารถประสบความสำเร็จในที่สุด อนึ่ง ผู้ปกครองบ้านเมืองควรคำนึงถึงบริบททางสังคมและประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน และรู้จักกฎดำเนินการของสังคมและการเมืองอย่างจริงจัง แล้วจะจัดทำมาตรการ หรือนโยบายด้านการเมืองที่สอดคล้องกับสภาพปัจจุบันของบ้านเมือง ถ้าประกาศและปฏิบัติทำตามมาตรการหรือนโยบายที่เหมาะสม บ้านเมืองก็จะได้ผลประโยชน์ที่สูงสุด (Huang Hai-de. 30 December 2004 : 3) และส่วนที่ 3 เกี่ยวกับการรักษาสุขภาพของตนเองและแนวทางการบริหารบ้านเมืองของชนชั้นปกครอง ซึ่งผู้ปกครองควรรักษาสุขภาพของตนเองให้ดีและขยันแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาความสามารถในการบริหาร จากเนื้อหาสาระสำคัญของลัทธิเต๋าทรงเหล่านี้ที่กล่าวมาข้างบน ทำให้ทราบว่า ก่อนที่ผู้ปกครองแผ่นดินในสมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันตกตอนต้นนำแนวคิดของลัทธิเต๋านี้มาปรับใช้ ลัทธิเต๋าก็ถือว่าเป็นลัทธิปรัชญาในสังคมจีน

เหตุที่ทำให้ชนชั้นปกครองนำแนวคิดของลัทธิเต๋าทรงเหล่านี้มาปรับใช้อย่างน้อยมี 2 ประการ ซึ่งประการแรกคือ ผู้มีอิทธิพลในชนชั้นปกครองส่วนใหญ่เป็นผู้สนับสนุนและนักปราชญ์ของลัทธิเต๋าทรงเหล่านี้ เช่น จักรพรรดิฮั่นเหวินตี้ พระนางโ้วไท่โฮ่ว (竇太后) ฉาวซัน (曹參) และ เฉินผิง (陳平) เป็นต้น ประการที่ 2 คือ แนวคิดการบริหารแบบการไม่กระทำเหมาะกับการพัฒนาสังคมในสมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันตกตอนต้น

ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Huang Hai-de (30 December 2004) ที่พบว่า ในสมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันตกตอนต้น สังคมจีนยังคงอยู่ในภาวะไม่ปกติจากภัยสงครามและภาวะเศรษฐกิจที่ค่อนข้างเลวร้าย ราชสำนักฮั่นจึงต้องเร่งรีบแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและปัญหาเรื่องความมั่นคงของสังคม ลัทธิเต๋าหวังเหล่าส่งเสริมแนวคิดการบริหารแบบการไม่กระทำและให้ความสำคัญกับการช่วยเหลือเยียวอาราษฎรที่ได้รับผลกระทบจากภัยสงคราม ซึ่งแนวคิดของลัทธิเต๋าหวังเหล่าเหมาะกับการพัฒนาสังคมสำหรับชนชั้นปกครอง เมื่อชนชั้นปกครองในราชสำนักฮั่นตะวันตกนำแนวคิดของลัทธิเต๋าหวังเหล่าปรับใช้ในการบริหารบ้านเมือง ก็ทำให้ลัทธิเต๋าหวังเหล่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับการเมืองจนกลายเป็นลัทธิการเมืองในสมัยนั้น

เมื่อจักรพรรดิฮั่นอู่ตี้ส่งเสริมและศรัทธาเพียงลัทธิขงจื้อ ก็ทำให้ลัทธิเต๋าเสื่อมลง ถึงแม้ว่าลัทธิขงจื้อได้เข้าสู่ยุคเจริญ แต่ลัทธิเต๋ากลับได้มีโอกาสแผ่ขยายอิทธิพลสู่ชนชั้นสามัญชนและปูพื้นฐานให้ศาสนาเต๋าก่อเกิดขึ้นในสมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันออก และให้ลัทธิเต๋าสืบเสียดายเกิดขึ้นมาในสมัยราชวงศ์เว่ยและสมัยราชวงศ์จิ้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Ding Hui-zhen (1992) ที่พบว่า หลังจากรัชสำนักฮั่นตะวันตกส่งเสริมและศรัทธาเพียงลัทธิขงจื้อ ลัทธิเต๋าก็ได้สูญหายไปในช่วงต้นของสมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันออกตอนกลางคือ หนังสือเรื่อง เหล่าจื่อเหอซางกงจิงจู้ (老子河上公章句) เนื่องจากมีนักวิจัยบางส่วนในสมัยราชวงศ์ฮั่นยังสนใจศึกษาแนวคิดของลัทธิเต๋าก็ทำให้ลัทธิเต๋ามีโอกาสเข้าสู่ยุคเจริญอีกในสมัยราชวงศ์เว่ยและสมัยราชวงศ์จิ้น ซึ่งนักปราชญ์ได้นำแนวคิดของลัทธิเต๋ามาผสมผสานกันจนทำให้ลัทธิเต๋าสืบเสียดายเกิดขึ้นในสังคมจีน จากที่กล่าวมา จึงสรุปเบื้องต้นได้ว่า รัชสมัยจักรพรรดิฮั่นอู่ตี้เป็นช่วงเวลาที่ทำให้ลัทธิเต๋ากลับมาเป็นลัทธิปรัชญาอีก

นอกจากได้รับความสนใจจากนักวิจัยแล้ว ลัทธิเต๋ายังมีโอกาสแผ่ขยายอิทธิพลสู่ชนชั้นสามัญชน หลังจากจักรพรรดิฮั่นอู่ตี้ทรงสนับสนุน “ยกเลิกลัทธิทั้งร้อยลัทธิ ส่งเสริมและศรัทธาเพียงลัทธิขงจื้อ” การแผ่ขยายอิทธิพลสู่สามัญชนก็ทำให้พ่อมดหมอผีและนักปราชญ์ในท้องถิ่นได้มีโอกาสสัดแปลงแนวคิดของลัทธิเต๋บางส่วนและนำมาปรับใช้ในการก่อตั้งศาสนาเต๋านในสมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันออกตอนปลาย เหตุที่ทำให้พ่อมดหมอผีคัดเลือกแนวคิดของลัทธิเต๋ามาปรับใช้ก็เพราะว่าแนวคิดของลัทธิเต๋ามีบางส่วนคล้ายกับแนวคิดในศาสนา เช่น การฝึกฝนทางจิต (心斋坐忘) ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Ding Hui-zhen (1992) ที่พบว่า รหัสยลัทธิ (Mysticism) ที่ปรากฏในระบบแนวคิดของเหล่าจื้อและจวงจื้อเปรียบเหมือนยีสต์ (yeast) ที่ช่วยปรับเปลี่ยนแนวคิดของลัทธิเต๋าคือเป็นแนวคิดที่มีส่วนเกี่ยวกับเทววิทยา

เมื่อศึกษาเปรียบเทียบลักษณะของลัทธิเต๋าศาสนาเต๋าก็พบว่า ศาสนาเต๋ามีเทพสูงสุด เทียงจุน (元始天尊) เป็นเทพสูงสุด ส่วนแดนสุขาวดีของศาสนาเต๋าคือ ดงฟางฉางเล่อซือเจ้ (东方长乐世界) นักบวชที่ประกอบพิธีกรรมในศาสนสถานมีทั้งเซียนต้าว (乾道) และคุนต้าว (坤道) สำหรับศีลชั้นนั้น มีจำนวนมาก เช่น เทียนจุนซือเจ้ (天尊十戒) จงจีเจ้ (中极戒) และ เทียนเซียนต้าเจ้ (天仙大戒) เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Wang Xiang-feng (2008) ที่พบว่า ปัจจัยพื้นฐานของศาสนาอย่างน้อยมี 5 ประการ ได้แก่ เทพสูงสุด เทวทูต แดนสุขาวดี นักบวช และศีลชั้น ส่วนลัทธิเต๋ากลับไม่มีเทพสูงสุด ไม่มีนักบวชที่ถือศีลประจำอยู่ในศาสนสถานและไม่มีคัมภีร์ที่มีหลักคำสอนทางศีลธรรมจรรยาสำหรับนักบวช ซึ่งก็สอดคล้องกับ

ผลการศึกษาของ Wang Xiang-feng (2008) ที่พบว่า ลัทธิเต๋าเป็นลัทธิอเทวนิยม และไม่มีอะไรเหนือกว่าเต๋า ซึ่งเต๋าเหนือกว่าสรรพสิ่งและเทพเจ้า นอกจากเต๋าแล้วไม่มีอะไรสามารถควบคุมคนได้ เพราะฉะนั้นทุกคนต้องทำตามกฎแห่งเต๋า ตามความเชื่อของนักบวชเต๋า เทพขั้วนสี่เทียงจุนในศาสนาเต๋าคือผู้ให้กำเนิดและควบคุมสรรพสิ่งทั้งหลาย แต่ในแนวคิดของลัทธิเต๋านั้น เต๋า เป็นต้นกำเนิดของสิ่งทั้งปวง และเป็นกฎธรรมชาติซึ่งไม่มีเต๋า ก็ไม่มีเทพเจ้าทั้งหลาย เนื่องจากศาสนาเต๋าเป็นผู้สืบทอดและพัฒนาแนวคิดบางส่วนของลัทธิเต๋าที่เสื่อมลง หรือหายไปหลังสมัยราชวงศ์จิ้น ดังนั้นจึงสรุปเบื้องต้นว่า ศิลปะจิ้นในศาลเจ้าหน่าจาซาไท้จื้อได้รับแรงบันดาลใจจากแนวคิดของศาสนาเต๋า ซึ่งก็รวมถึงแนวคิดบางส่วนของลัทธิเต๋าด้วย เช่น แนวคิดในคัมภีร์เต๋าเต็กกิง แนวคิดทั้งลัทธิเต๋ากับศาสนาเต๋าก็ปะปนกันมาตลอดกาล ซึ่งบางอย่างยากที่จะแยกกันได้อย่างชัดเจน

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาในวันคล้ายวันประสูติองค์หน้าจาของศาลเจ้าหน่าจาซาไท้จื้อและศาลเจ้าที่บูชาองค์หน้าจาในไต้หวัน
2. ปัจจุบันนี้สถานศึกษาทุกระดับในประเทศไทยได้เปิดสอนภาษาจีนเป็นจำนวนมาก แต่ยังคงขาดแคลนแหล่งเรียนรู้ศิลปะจิ้นอยู่ ดังนั้นบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรให้ความสำคัญกับศาลเจ้าจิ้นที่ทรงคุณค่าและเร่งศึกษาแนวทางการจัดการศาลเจ้าจิ้นให้เป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปะวัฒนธรรมจิ้นในชุมชนเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ที่สนใจศิลปะจิ้น

รายการอ้างอิง

มนัส แก้วบุชา. (2555) เอกสารประกอบการสอนรายวิชานูรักษ์และพัฒนา. ชลบุรี :

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

สุรศักดิ์ ไชยอนุรักษ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. Changlong Lan เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่ศาลเจ้าหน่าจาซาไท้จื้อ เมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2560.

Huang Hai-de. (30 Decmber 2004) 道家 道教与道学. Religious Studies.

Jin Shou-shen. (1 October 2008) 北京:“八臂哪吒城”的传说. World Affairs.

Li Yuan-guo. (25 December 2009) 哪咤信仰及其在巴蜀的传播. Forum on Chinese Culture.

Liu Tao. (2014) 道教文化(Culture of the Taoism). Hefei : Huangshan.

Liu Wen-gang. (2009) 哪咤神形象演化考论. Religious Studies.

Wang Ming. (1987) 道家 and 道教思想研究. Beijing : China Social Sciences.

Wang Xiang-feng. (2008) 简谈道家与道教. Huaxia Wenhua Luntan.